

KDO JE ZALOŽIL KNJIŽICO *BRIEFE EINES BÜRGERERS IN LAIBACH?*

Anja Dular

Dne 26. maja 1797 je v Ljubljani izšlo delo *Briefe eines Bürgers in Laibach*, zbirka devetih pisem, ki jih je napisal ljubljanski meščan in odposlal botru v Lož (Laaß). Pisal je o dogodkih in življenju Francozov med njihovim bivanjem med marcem in majem 1797 na Kranjskem. Morda pa imamo pred seboj literarno delo, pisano v obliki pisem – epistol. Zvrst poznamo sicer že iz časa antike, a tekst ima vse elemente, ki so bili prisotni v pisemskih romanih 18. stoletja, vključno z vpletanjem neobičajnih aktualnih dogodkov (Maurer, 2001; Kos, 1986, 73–75). Ne poznamo ne avtorja pisem niti ne naslovnika in ne izdajatelja knjižice; ta se je podpisal le kot založnik – »Der Verleger«.

Muzejski izvod (NMS K 1072), ki ga je podrobno predstavila Patrizia Farinelli, je le broširan, brez ekslibrisa, iz katerega bi bilo mogoče razbrati kakšne dodatne podatke o izdaji (Farinelli, 2023). Nekoliko bolje je vezan izvod, ki ga hrani Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK sg. 6720). Knjižica ima trdo vezavo in ima kljub temu, da je zelo drobna, tudi hrbtni naslov »Briefe aus Laibach«, v njej je najstarejši žig Licejske knjižnice. Žal pa tudi ta izvod nima ekslibrisa ali kakšnega drugega lastniškega zapisa.

Edini podatek poleg letnice izida, ki naj bi bil zanesljiv, je kraj izdaje – torej Ljubljana oz. Laibach. Pa še tu obstaja sicer majhna možnost, da ni pravilen, kajti vse od 16. stoletja naprej so v knjigah navajali tudi napačne kraje izida, s

tem pa so se izogibali predvsem cenzuri (Ecsedy, 1999, 31–38). V našem primeru moramo najbrž verjeti, da je vsaj ta podatek točen in tako moramo iskati izdajatelja med tedanjimi ljubljanskimi založniki.

V zadnjem desetletju 18. stoletja so v Ljubljani delovali Janez Friderik Eger, Janez Jurij Licht in Viljem Henrik Korn. Podjetje Ignaca Alojza Kleinmayrja je bilo tedaj že v rokah njegove druge žene Tekle oz. njenih najemnikov (Nevole, 1954, 517), zato smo ga med možnimi založniki izpustili, čeprav je v letu 1797 v Ljubljani še redno – dvakrat tedensko ob torkih in petkih – izhajal časopis *Edel von Kleinmeyersche Laibacher Zeitung*.¹ Torej moramo upoštevati le trojico Eger, Licht in Korn, med njimi pa je imel tiskarno le Eger, torej nam preučevanje tipografije tiska ne pomaga pri identifikaciji založnika. Eger je namreč tiskal tako za Lichta kot tudi za Korna.

Janez Jurij Licht (Johann Georg Licht) se je v Ljubljani naselil v zadnjem desetletju 18. stoletja. Bil je predvsem knjigotržec, v nekaj primerih pa tudi založnik knjig (Dular, 2002, 168–169). Tako je leta 1795 izdal učbenik za naravoslovje (Michl Benno: *Naturlehre für die Jugend*), nekaj let kasneje pa več knjig ljubljanskega gimnazijskega profesorja retorike Franca Peeseneggerja (Kidrič, 1935). Kljub temu, da je imel v teh primerih pomembnejšo nalogo, se je podpisoval le kot knjigotržec – npr. z dostavkom »zu haben bey Joh. Georg Licht«.

Janez Friderik Eger (Johann Friedrich Eger) je prišel v Ljubljano leta 1760, od 1764 pa je bil ljubljanski tiskar. Tiskal in prodajal je šolske učbenike, drobne priložnostne tiskovine, pratike in časopise. Eger se je posvečal predvsem primarni dejavnosti svojega podjetja, medtem ko je založništvo in knjigotrštvo odrinil na rob. Tiskal je v slovenščini, latinščini in nemščini in ne le za svojo založbo, ampak tudi za druge založnike oziroma knjigotržce, ki so tedaj delovali na Kranjskem (Dular, 2002, 144–145).

Po pregledu Egerjevih nemških tiskov s konca 18. stoletja lahko ugotovimo, da se nikjer ni podpisal kot založnik oz. Verleger. Vedno je poudarjal le svoj osnovni poklic, na primer »Buchdrucker«. Tako je natisnil v delu Antona Tomaža Linharta *An Joseph nach dem Tode Marien Theresens* in knjižici *Neue Sammlung nützlicher Unterrichte* iz leta 1779 (avtorjev Johanna Beckmanna, Baltazarja Hacqueta, Karla von Zallheima). Druga oblika zapisa »gedruckt bey Joh. Friedrich Eger« je v knjigi Karla Janeza Herbersteina *Hirtenbrief an die Geistlichkeit, und das Volk der Laybachischen Diöces* in verskih priročnikih

1 Farinelli (2023, 332, op. 48) piše, da ni dosegljiv, a je dostopen v Knjižnici Narodnega muzeja Slovenije.

Die Lektionen, Episteln und Evangelien auf alle Sonn- und Feyertage des ganzen Jahres; Laibachrischer Schreibkalender auf das Jahr Jesu Christi. Le redko pa se je podpisal kot »Verfasser«, tako npr. pri delu *Der Wilde in Frankreich !: ein Schauspiel in vier Aufzügen* iz leta 1786 avtorja Johana Friedricha Wietinga.

Leta 1782 je k nam prek Celovca prišel tudi knjigotržec Viljem Henrik Korn (Wilhelm Heinrich Korn). Rodil se je v Maastrichtu na Nizozemskem. Njegov oče je bil upokojeni poročnik Christoph Heinrich Korn, doma iz Stuttgarta. Mati Catharina Dorothea Korn, rojena Duvernoi, pa je bila iz Montbéliarda v severovzhodni Franciji. Krščen je bil v maastrichtske protestantske cerkvi 30. septembra 1754. leta. Umril je v Ljubljani leta 1834, potem ko je še pri sedemdesetih letih vodil svojo knjigarno. Kje se je šolal, ne vemo. Prav tako ni znan čas njegovega prihoda v Ljubljano, vsekakor pa se to ni moglo zgoditi pred tolerančnim patentom, ki je bil izdan leta 1781. Naslednje leto, torej 1782, je v Ljubljani že prodajal knjige. Sprva je sodeloval s celovskim knjigarnarjem Carlom Friderichom Walliserjem, skupaj sta izdala knjigotrški katalog (1782), kjer je bilo oznanjeno, da je knjige možno kupiti v obeh deželnih prestolnicah – Celovcu in Ljubljani. V naslednjih dveh desetletjih je Korn izdal še več knjigotrških katalogov, ki jih je zastonj delil strankam. Ohranjeni so še seznami za leta 1783, 1785, 1787, 1788, 1789, 1790 in 1797.² Kupce je seznanjal z novitetami svoje knjigarne, ki jo je imel sprva v hiši št. 185, nato pa v hiši št. 180 (danes Mestni trg 7).

2 *Zweyte Fortsetzung* [sic!] *des Verzeichniß von Büchern, der Buchhändler Walliser und Korn welche in den Märkten Klagenfurt und Laybach bey Ihnen zu haben sind.* Klagenfurt, Kleinmayr, 1782; *Verzeichniß derjenigen Büchern, welche bey Willhelm Heinrich Korn, Buchhändler in Laibach um die billigste Preise zu bekommen sind.* Laibach, gedruckt mit Kleinmayrischen Schriften, 1783; *Erste Fortsetzung des Verzeichnis von meistentheils neuen Büchern, die um die billigsten Preisen bey Wilhelm Heinrich Korn, Buchhändler in Laibach, im Hummlischen Hause Nro. 180 zu haben sind.* Laibach, bey Johann Friedrich Eger, 1785; *Zweyte Fortsetzung des Verzeichniß von meistentheils neuen Büchern, die um die billigsten Preisen bey Wilhelm Heinrich Korn, Buchhändler in Laibach, im Hummlischen Hause Nro. 180. zu haben sind.* Laibach bey Johann Friedrich Eger, 1787; *Fortsetzung des Verzeichnis von meistentheils neuen Büchern, die um die billigsten Preisen bey Wilhelm Heinrich Korn, Buchhändler in Laibach, im Hummlischen Hause Nro. 180. zu haben sind.* Laibach, bey Johann Friedrich Eger, 1788; *Verzeichniß derjenigen neuen Büchern, welche bei Wilhelm Heinrich Korn Buchhändler in Laibach nebst vielen andern, aus allen Theilen der Wissenschaften, zu haben sind,* 1789; *Verzeichniß größtentheils neuer Bücher so beim Buchhändler Korn in Laibach zu haben sein.* Laibach, gedruckt mit Merkischen Schriften, [med 1790 in 1797]; *Verzeichniß meistens Neuer Bücher, die bei Wilhelm Heinrich Korn Buchhändler in Laibach um beigesetzte Preise zu haben sind.* Laibach, gedruckt bei Johann Friedrich Eger, 1797.

Kornovi katalogi so odličen vir za preučevanje knjigotrške ponudbe. Čeprav bibliografski opisi niso dosledni, saj naslovom niso vedno dodane letnice in kraji izida, lahko kljub vsemu izluščimo nekaj pomembnih podatkov. Knjige, ki jih je prodajal, so bile večinoma natisnjene v nemških mestih (Dresden, Nürnberg, Berlin, München, Frankfurt, Leipzigu Augsburg, Ulm, Hamburg), na Dunaju, v koroškem Celovcu, štajerskem Gradcu, Ljubljani in Celju. Nekaj jih je pripeljal iz Švice (Zürich, Neuchatel) ter bolj oddaljenih krajev (npr. Kopenhagen, St. Peterburg). V drugih tiskarskih središčih pa so bile tiskane francoske knjige, največ jih je iz Pariza, Amsterdama, Londona, nekaj pa iz Lyona in Lausanne.

Korn je prodajal v glavnem nemške knjige. V latinščini so bile večinoma strokovne publikacije o pravu, medicini in teologiji. Slovarje, slovnice in učbenike je prodajal za številne evropske jezike – italijanščino, angleščino, ruščino, češčino, holandsščino in staro grščino. Na seznamih je tudi nekaj italijanskih in angleških leposlovnih del. Med slovenskimi pa večkrat navaja nemško-slovenski slovar in nov prevod Svetega pisma, ki je izšel v Ljubljani konec 18. stoletja. Zanimiva je Kornova ponudba francoskih knjig. Najdemo jih že v prvem znanem knjigotrškem katalogu iz leta 1782, sčasoma jih je vedno več, tako da so leta 1797 že na drugem mestu, torej za nemščino in pred latinščino. Posebej zanimiv je trojezični priročnik za pisanje trgovskih pisem *Antons Donadoni italiänische, französische und deutsche Kaufmannsbrieße nach dem jetzigen Geschmacke* iz leta 1787.

Analiza naslovov ponujenih knjig daje presenetljivo sliko, ne le zaradi številčnosti in raznolikosti, ampak tudi zaradi aktualnosti publikacij. Naštevaje del vseh sodobnikov, zastopnikov nove prosvetljenske struje in njihovih starejših vzornikov, ki so delovali na družboslovnih področjih znanosti in umetnosti v Evropi v 18. stoletju, bi morda bolj zameglilo sliko kot pa poudarilo aktualnost gradiva. Na prvem mestu med njimi je bilo prav gotovo pravo. Med predstavniki struje naravnega prava moramo omeniti Johanna Gottliba Heineckeja (Dular, 2002, 194–223).

Ena osrednjih osebnosti 18. stoletja je bil Voltaire. Pri Kornu je bil zastopan s knjigami z različnih področij svojega ustvarjanja (*Des Herrn von Voltaire vermischte Schriften; Versuch einer allgemeinen Weltgeschichte; Privatleben des Königs von Preußen*). Sodoben filozof Etienne de Condillac je zastopan z več deli (*Condillacs Geschichte der ältern und neuern Zeiten, Cours d'Etude pour l'Instruction du Prince de Parme*), na seznamu najdemo tudi dela Heinricha Homeja, Montesquieuja in Zeillerja (*Grundsätze der Kritik, Des Herrn von*

Montesquieu Werk vom Geist der Gesetze; Institutiones Logicae), Montaignove filozofske in zgodovinske razprave (npr. *L'Esprit de Montaigne*) in študijo o sodobni filozofiji, ki jo je napisal Zabuesnig (*Historische und Kritische Nachrichten von dem Leben und den Schriften des H. von Voltaire und anderer Neuphilosophen unserer Zeit*).

Prav tako najdemo pomembna imena med glasbeniki. Naprodaj je bila partitura Händlovega dela *Te Deum Laudamus*, Haydnova in Mozartova dela (npr. Haydnova *Sei sinfonie a grand orchestra*, Mozartova *Deux Sonates à quatre mains sur un Clavecin ou Piano forte in Six Sonates pour le Clavicin, ou Piano forte avec l'accompagnement d'un Violon*).

Korn je prodajal veliko leposlovnih knjig. Tu so bila dela vse od antičnih pesnikov in pisateljev pa do sodobnih avtorjev iz 18. stoletja. Glede na literarne zvrsti imamo romane, odrska dela in pesniške zbirke. Zainteresirani bralci so lahko kupili zbirko Shakespeareovih dram v triindvajsetih zvezkih ali posamezna dela (*Shakspeare's Sämmtliche Schauspiele; Macbeth; Romeo und Julie*). Brali so lahko Ciceronova dela (*Abhandlung über die menschlichen Pflichten von Garve übersetzt*), zbirko povesti *Tisoč in ena noč (Nacht (1001.) arabische Erzählungen)*; Cervantesov roman *Don Kihot (Steiner: Erscheinung und Bekehrung des Don Quichott dela Mancha)*, izvirne izdaje Voltaira, La Fontaina, Rousseauja in Racina (mdr. *Œuvres de Voltaire; Fables Choiesies par Mr. de La Fontaine avec la Vie d'Esopé; Rousseaujeva Emile ou de l'Education; Théâtre de Racine* iz leta 1701) (Dular, 2019, 327–329).

Kornov ugled med knjigotržci potrjuje tudi dejstvo, da je bil za nekatere dunajske izdaje ekskluzivni prodajalec za Kranjsko. Temeljni pravni priročnik *Gründliche Anleitung zu der allgemeinen Kriminalgerichtsordnung*, ki ga je sestavil Joseph Leonhard Banniza von Bazan, je v Ljubljani prodajal le Korn.

Drugo področje Kornovega delovanja pa je bilo založništvo. Pri njem so konec 18. stoletja izšla Vodnikova dela – *Velika* in *Mala pratika*, v začetku 19. stoletja več slovenskih besedil, povezanih s katoliškim bogoslužjem in kasneje v obdobju Ilirskih provinc šolski učbeniki. Ker smo hoteli identificirati, kako se je v knjigah kot založnik podpisoval, moramo pregledati njegove nemške izdaje. V Linhartovi zgodovini Kranjske *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs* (1788) je uporabil oba termina: na naslovnici je zapisano »im Verlage bei Wilhelm Heinrich Korn«, na notranji strani pod uvodom pa je podpisan kot »Der Verfasser«. V več primerih nimamo uporabljenega nobenega izraza za izdajatelja, navaja le knjigarno – »bey Heinrich Wilhelm Korn« (npr. Heinrich Georg Hoff:

Historisch-statistisch-topographisches Gemälde vom Herzogthume Krain, und demselben einverleibten Istrien: ein Beytrag zur Völker- und Länderkunde; Jernej Kopitar: *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (1808)) ali »zu finden bey Wilhelm Heinrich Korn« (Friedrich Anton Frank: *Die Decimalbrauchrechnung* (1820). Pač pa smo našli v knjigi Philippa Ludwiga Röderja *Geographie und Statistik Wirtembergs* (1787) zapis »von dem Verleger W. H. Korn«.

Drug element pri identifikaciji založnika je odnos do francoščine. Kornu je bila to materinščina. Ali bi kot založnik dopustil, da bi v *Pismih nekega meščana* navajali francoske besede fonetično? Pisec pisem je namreč zabeležil pogovor med njim in stražarjem, ko se je vračal domov. Stražar »gi bi« – odgovor »sitno je« – stražarjev odgovor »pa se«³ kar naj bi pomenilo »Qui t'es – citoyen – passez« (Farinelli, 2023, 332). Prav tako so v besedilu zapisana imena francoskih generalov po svoje, Bonaparte je dosledno Ponabarth, Bernadotte Bärntod.

Tretji element pa je odnos izdajatelja do Francozov. Besedilo nikakor ni prijazno do francoske vojske in njenega obnašanja. Navaja, da so imeli Francozi velike zahteve do lokalnega prebivalstva, ki jim je moralo preskrbeti ogromno hrane, pijače, konj, čevljev. Uganjali so razne norčije, predajali so se uživanju, prekomernemu pitju, niso upoštevali lokalnega prebivalstva. Viljem Henrik Korn je imel kasneje, v času Ilirskih provinc, pomembno vlogo kot založnik in izdajatelj številnih šolskih učbenikov (mdr. *Kershanski navuk sa Illirske desbele: vsét is Katehisma sa vse zerkve Franzoskiga zesarstva* in Vodnikova *Abezéda ali Asbuka, Das ABC-Buch, L'Abécé*, oba iz leta 1812). Časnik *Télégraphe Officiel* je večkrat objavil informacije, katere knjige je moč kupiti pri Kornu, poleg tega je junija 1812 sporočil svojim abonentom, da so uredništvo preselili v hišo številka 180 (danes Mestni trg 7), torej v poslopje, kjer je imel v pritličju svojo knjigarno Viljem Henrik Korn.⁴ Vprašanje torej ostaja, ali bi lahko Korn le desetletje pred tem izdal knjižico, ki Francozom ni bila naklonjena.

Prav tako je bil med pomembnimi knjigarnarji v času Ilirskih provinc Janez Jurij Licht. Že leta 1809 je označeno na francoski publikaciji *Extrait de l'ordonnance de 1786 concernant le service de l'infanterie*, da jo najdete Na trgu *Chez J. G. Licht Libraire*. O novitetah v njegovi knjigarni je večkrat poročal

3 *Briefe eines Bürgers in Laibach*, 1797, 16–17.

4 *Télégraphe Officiel* 1812, št. 49 (17. 6.), 196.

Télégraphe Officiel.⁵ Med drugim je prodajal *Code Napoléon*, delo v več zvezkih *Oeuvres philosophiques* (1809), francosko izdajo Horaca (1812), Charlesa Nodierja *Question de littérature* (1812) in *Bibliographie française*.⁶ Torej tudi zanj velja, da bi moral spremeniti mnenje do Francozov, če bi desetletje poprej založil knjižico pisem.

Zanimivo pa je, da v petem pismu, napisanem 25. aprila, avtor omenja plemenitega Kleinmayrja, izdajatelja ljubljanskega časnika.⁷ Sicer je imel tedaj v najemu to tiskarsko podjetje že Andrej Gassler (Dular, 2002, 193).

Z analizo vseh elementov nismo mogli z gotovostjo pripisati izdaje le enemu izmed mož, ki so ob koncu 18. stoletja delovali v Ljubljani. Tako Korn kot Licht sta v času Ilirskih provinc igrala pomembno vlogo in bila naklonjena galskim oblastnikom. Ne eden ne drugi ni imel tiskarne, čas med nastankom pisem in izdajo je neverjetno kratek – od 8. do 26. maja. Je bilo možno v tem času pripraviti objavo, kjer bi sodelovali trije – avtor, založnik in tiskar? Kleinmayerja, sicer tedaj formalno ne več aktivnega tiskarja, pisec pisem poimensko omenja. Korn pa je edini uporabil termin »Verleger« v svojih izdajah. Če se torej nagibamo k temu, da je Korn verjetno izdajatelj knjižice, pa se postavlja vprašanje, zakaj tega dela ni v njegovem knjigorskem prospektu za leto 1797.⁸ Po pregledu le-tega, lahko zapišemo, da je le pri eni knjigi zapisana letnica 1797, in sicer pri 100-letnem koledarju – *Der hunderjährlige Kalender vom Jahr 1797 bis 1900*. Koledarje običajno kupimo ob začetku koledarskega leta, torej je bil katalog razdeljen strankam v prvih mesecih leta 1797, pred majem, ko je izšla obravnavana knjižica. Torej moramo zaključiti, da je bil Viljem Heinrich Korn verjetno izdajatelj obravnavane brošure, nedvomno pa tega ne moremo dokazati.

5 *Télégraphe Officiel* 1812, št. 44 (30. 5.), 176; št. 47 (10. 6.), 188; št. 80 (4. 10.), 320.

6 *Télégraphe Officiel* 1813, št. 64 (12. 8.), 260; št. 67 (22. 8.), 272.

7 *Briefe eines Bürgers in Laibach*, 1797, 35.

8 *Verzeichniß meistens Neuer Bücher, die bei Wilhelm Heinrich Korn Buchhändler in Laibach um beigesetzte Preise zu haben sind*. Laibach, gedruckt bei Johann Friedrich Eger, 1797.

Viri in literatura

Viri

Briefe eines Bürgers in Laibach, an seinen Gvatter in Laaß über das Vertragen der Franzosen während ihrem Aufenthalt in Krain. Ljubljana, 1797.

Zweyte Fortsetzung des Verzeichniß von Buchern, der Buchhändler Walliser und Korn welche in den Märkten Klagenfurt und Laybach bey Ihnen zu haben sind. Klagenfurt: Kleinmayr, 1782 (Bibliothek des Kärntner Landesmuseums sig. I 9153/2).

Verzeichniß derjenigen Büchern, welche bey Willhelm Heinrich Korn, Buchhändler in Laibach um die billigste Preise zu bekommen sind. Laibach: gedruckt mit Kleinmayrischen Schriften, 1783 (NMS sig. K 8282/1).

Erste Fortsetzung des Verzeichnis von meistentheils neuen Büchern, die um die billigsten Preisen bey Wilhelm Heinrich Korn, Buchhändler in Laibach, im Hummlischen Hause Nro. 180 zu haben sind. Laibach: bey Johann Friedrich Eger, 1785 (NMS sig. K 8282/2).

Zweyte Fortsetzung des Verzeichniß von meistentheils neuen Büchern, die um die billigsten Preisen bey Wilhelm Heinrich Korn, Buchhändler in Laibach, im Hummlischen Hause Nro. 180 zu haben sind. Laibach: bey Johann Friederich Eger, 1787 (NMS sig. K 8282/3).

Fortsetzung des Verzeichnis von meistentheils neuen Büchern, die um die billigsten Preisen bey Wilhelm Heinrich Korn, Buchhändler in Laibach, im Hummlischen Hause Nro. 180 zu haben sind. Laibach: bey Johann Friedrich Eger, 1788 (NMS sig. K 8282/4).

Verzeichniß derjenigen neuen Büchern, welche bei Wilhelm Heinrich Korn Buchhändler in Laibach nebst vielen andern, aus allen Theilen der Wissenschaften, zu haben sind, 1789 (NMS sig. K 8282/5).

Verzeichniß größtentheils neuer Bücher so beim Buchhändler Korn in Laibach zu haben sein. Laibach: gedruckt mit Merkischen Schriften, 1790(?) (NMS sig. K 8282/6).

Verzeichniß meistens Neuer Bücher, die bei Wilhelm Heinrich Korn Buchhändler in Laibach um beigesetzte Preise zu haben sind. Laibach: gedruckt bei Johann Friedrich Eger, 1797 (NUK, sig. 6720).

Literatura

- Dular, Anja, 2002: *Živeti od knjig: Zgodovina knjigotrštva na Kranjskem do začetka 19. stoletja*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Dular, Anja, 2019: Le commerce de livres des auteurs français et italiens en Carniole au XVIIIe siècle et dans la première moitié du XIXe siècle. V: *Les régions slovènes entre XVIIIe et XIXe siècles: plurilinguisme et transferts culturels à la frontière entre empire des Habsbourg et Venise* (ur. Bouchard, François; Farinelli, Patrizia). Paris: Le manuscrit, str. 309–338.
- Ecsedy, Judit, 1999: *Alte ungarische Bücher mit falschen deutschen Druckorten: 1561–1800*. Budapest: Borda.
- Farinelli, Patrizia, 2023: Zgodovinska pričevalna vrednost anonimnih pisem o dogajanju v Ljubljani med prvo francosko okupacijo (1797). *Kronika* 71/2, str. 327–334.
- Kidrič, Franc, 1935: Peesenegger Franc. V: *Slovenski biografski leksikon* II/6. Ljubljana: SAZU, str. 278–281.
- Kos, Janko, 1986: *Razsvetljenstvo*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Maurer, Michael, 2001: Briefe / Korrespondenz. V: *Lexikon der Aufklärung: Deutschland und Europa* (ur. Schneiders, Werner). München: C. H. Beck, str. 69–70.
- Newole, Karl Ernst, 1954: Die Offizin Kleinmayr in Klagenfurt bis zur Gründung der Zeitschrift »Carinthia«. *Carinthia* I 144, str. 417–539.